

*Михайловська О.В., д.е.н.,
провідний науковий співробітник ІСЕМВ НАН України,
Пердейчук В.М., ст. викладач кафедри фінансів
ПВНЗ «Буковинського Університету», м. Чернівці*

РЕГІОНАЛЬНІ ДИСПРОПОРЦІЇ ОСНОВНИХ СЕГМЕНТІВ ФІНАНСОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ

Проаналізовано регіональні особливості, які є суттєвими для двох найважливіших (з позиції забезпечення функціонування соціально-економічних систем) сегментів фінансового ринку: інвестиційного та кредитного. Досліджено ефективність інформаційних інститутів у формуванні та функціонуванні регіональних фінансових ринків.

Ключові слова: інформаційні інститути, фінансовий ринок, регіональні диспропорції

Проанализированы региональные особенности, которые являются существенными для двух важнейших (с позиции обеспечения функционирования социально-экономических систем) сегментов финансового рынка: инвестиционного и кредитного. Исследована эффективность информационных институтов в формировании и функционировании региональных финансовых рынков.

Ключевые слова: информационные институты, финансовый рынок, региональные диспропорции

In the article regional features that are substantial for two major (from position of providing of functioning of the socio-economic systems) financial market segments are analysed: investment and credit. Efficiency of informative institutes is investigational in forming and functioning of regional financial markets.

Key words: informative institutes, financial market, regional disproportions

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку фінансових ринків, особливо на регіональному рівні, стає зрозуміло, що формування відповідних інформаційних інститутів під дією ринкового механізму відбувається надто повільно. Тому їх рівень розвитку у ряді регіонів не відповідає потребам учасників фінансових відносин, що залишає такі регіони на периферії фінансових процесів. В той же час, саме регіональний зріз функціонування інформаційних інститутів є найбільш важливим для залучення інвестицій та кредитних ресурсів в економіку регіону для забезпечення його розвитку.

Проведемо аналіз ефективності інформаційних інститутів у формуванні та функціонуванні регіональних фінансових ринків. Такий аналіз є важливим із двох причин. По-перше, потрібно встановити чи дійсно існують регіональні відмінності на фінансовому ринку, які б дозволили коректно розглядати саме регіональний зріз фінансових ринків. Якщо такі відмінності не будуть встановлені, то тоді більш логічно розглядати загальнонаціональний фінансовий ринок. По-друге, ефективність функціонування інформаційних інститутів на фінансових ринках та тенденції розвитку останніх є взаємопов'язаними. Потрібно зазначити, що в багатьох випадках оцінити ефективність інформаційних інститутів можна лише по тому, як розвиваються ті чи інші сегменти фінансового ринку.

Як уже наголошувалося, ми виходимо з того, що фінансовий ринок, з точки зору управління соціально-економічними системами регіонального рівня, доцільно розглядати як інститут, що забезпечує останні коштами, необхідними для підтримки їх функціонування та розвитку. Основними сегментами фінансового ринку, важливими в даному аспекті, є інвестиційний, кредитний та страховий ринки регіону. Проте зазначимо, що в порівнянні з кредитним та інвестиційним сегментами, страховий ринок є малорозвиненим, його роль у забезпеченні функціонування регіональних соціально-економічних систем в порівнянні з інвестиційним та кредитним сегментом незначна [3, 4]. По важливості забезпечення потреб економічної системи національного рівня в Україні основним сегментом фінансового ринку є інвестиційний. Сегмент кредитування в порівнянні з інвестиційним відіграє значно меншу роль у фінансовому забезпеченні економіки (у 3,5 разів). Страховий ринок відіграє ще меншу роль – у 2,5 разів меншу, ніж кредитний ринок і у 8,9 разів менше в порівнянні з інвестиційним ринком. Отже, виходячи з важливості ролі у фінансовому забезпеченні функціонування та розвитку економічних систем в Україні, основним є інвестиційний сегмент фінансового ринку і, в меншій мірі – кредитний ринок. На них і доцільно сконцентрувати основну увагу при аналізі регіональних диспропорцій та ефективності функціонування інформаційних інститутів в контексті формування регіональних фінансових ринків.

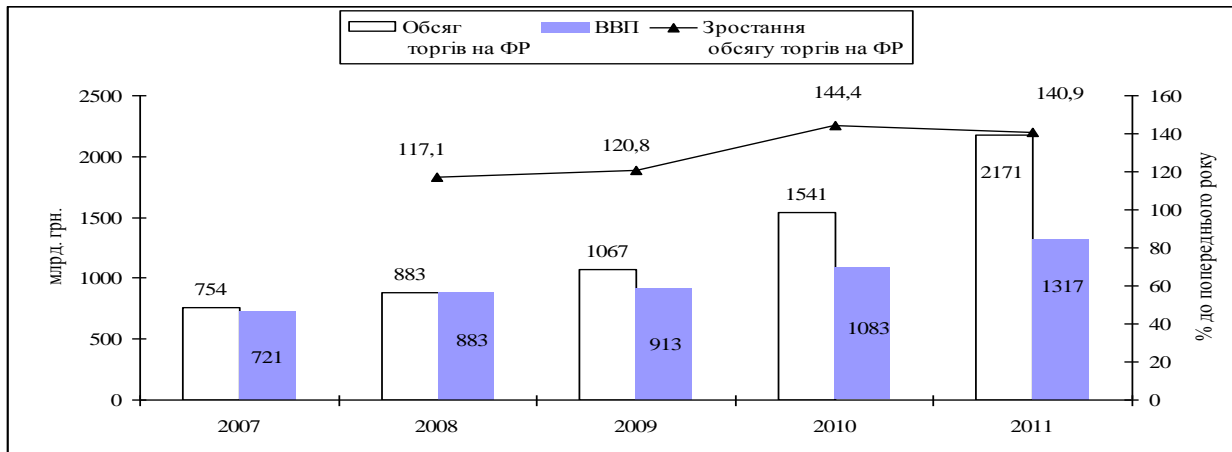
Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інформаційні аспекти функціонування фінансових ринків вже тривалий час привертають увагу науковців. Роль інформації у функціонуванні фінансових ринків досліджувалася в працях Ж Сапіра, Т. Скитовські (Scitovsky) та інших. Інституційні засади функціонування фінансового ринку та його окремих сегментів знайшли відображення в наукових працях Т. Данілової, В. Желтоносова, Н. Логачової, І.Риндіної, О.Іваницької, Н. Кравченко та інших.

Незважаючи на значну кількість наукових напрацювань з вищезазначеної проблематики, регіональний зріз функціонування інформаційних інститутів фінансового ринку залишається дослідженим недостатньо. Зокрема, недостатньо дослідженими є склад та ефективність інформаційних інститутів фінансового ринку на регіональному рівні.

Мета статті полягає у дослідженні регіональних диспропорцій основних сегментів фінансового ринку України.

Основні результати дослідження. Зазначимо, що, незважаючи на світову фінансово-економічну кризу, український фондовий ринок проявляє помітну тенденцію до зростання і, відповідно, до посилення ролі в інвестиційних процесах (рис.1).

Рис.1. Динаміка обсягу торгів на фондовому ринку України за 2007-2011 рр.

Джерело: побудовано та розраховано (динаміка зростання обсягів торгів на ФР) автором згідно з [10].

Починаючи з 2009 року обсяги торгів на ФР України перевищили ВВП і за 2010-2011 роки розрив між зазначеними показниками суттєво збільшився. Фондовий ринок стає все більш вагомим «каналом» залучення капіталу в економіку (рис.2).

Рис.2. Динаміка залучення інвестицій в економіку України за допомогою фондового ринку.

Джерело: розраховано і побудовано автором згідно з [10].

Згідно даних, представлених на рис. 2, в усі роки, крім 2010 року, динаміка надходження інвестицій у економіку України була позитивною. Особливо помітно зростала роль фондового ринку в залученні інвестицій у національну економіку в 2011 році, коли було залучено інвестицій через інструменти ринку цінних паперів на 86% більше, ніж у 2010 році.

Зазначимо основні системні вади інформаційного висвітлення стану та тенденцій фондового ринку на регіональному зрізі.

Найперше потрібно зазначити, що НКЦПФР, яка «висвітлює актуальний стан та тенденції розвитку фондового ринку України» [6], повністю ігнорує регіональний аспект фондового ринку. Тому, наприклад, роль фондового ринку для окремих регіонів за наявною статистичною інформацією дослідити неможливо. НКЦПФР просто не надає такої інформації. Територіальні відділення надають інформацію щодо регіональних ринків цінних паперів лише в розрізі кількості учасників та емітентів за видами в регіоні. (див., наприклад, розділ «Фондовий ринок регіону» сайту Центрального територіального департаменту Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку з центром розміщення у м. Київ, повноваження якого поширюються на м. Київ, Київську, Вінницьку, Житомирську, Чернігівську та Черкаську області) [6]. Регіональні диспропорції інвестиційного ринку можна дослідити лише в розрізі капітальних та прямих іноземних інвестицій (ПІ).

На рис. 3 наведено показники, що характеризують загальний обсяг капітальних інвестицій в економіці України. Як свідчать дані, наведені на рис. 3, після тривалого позитивного тренду (2003-2008 рр.) роки, інвестиційний ринок (принаймні в тій частині, яка пов'язана з фінансовим забезпеченням економіки) зазнав суттєвого спаду в 2009-2010 рр. У 2011 році в інвестиційному сегменті відбувалися позитивні зрушення – обсяг капітальних інвестицій збільшився, хоча і не досяг рівня докризового 2008 року. Привертає увагу висока матеріалоорієнтованість інвестицій в економіці України. Питома вага капітальних інвестицій у нематеріальні активи (НМА) незначна (коливається в діапазоні 2,4-3,7% всіх капітальних інвестицій). Це вказує на те, що фінансовий ринок в Україні здебільшого забезпечує екстенсивний розвиток економічної системи.

Рис.3 Капітальні інвестиції в Україні.

Джерело: побудовано автором згідно з [2].

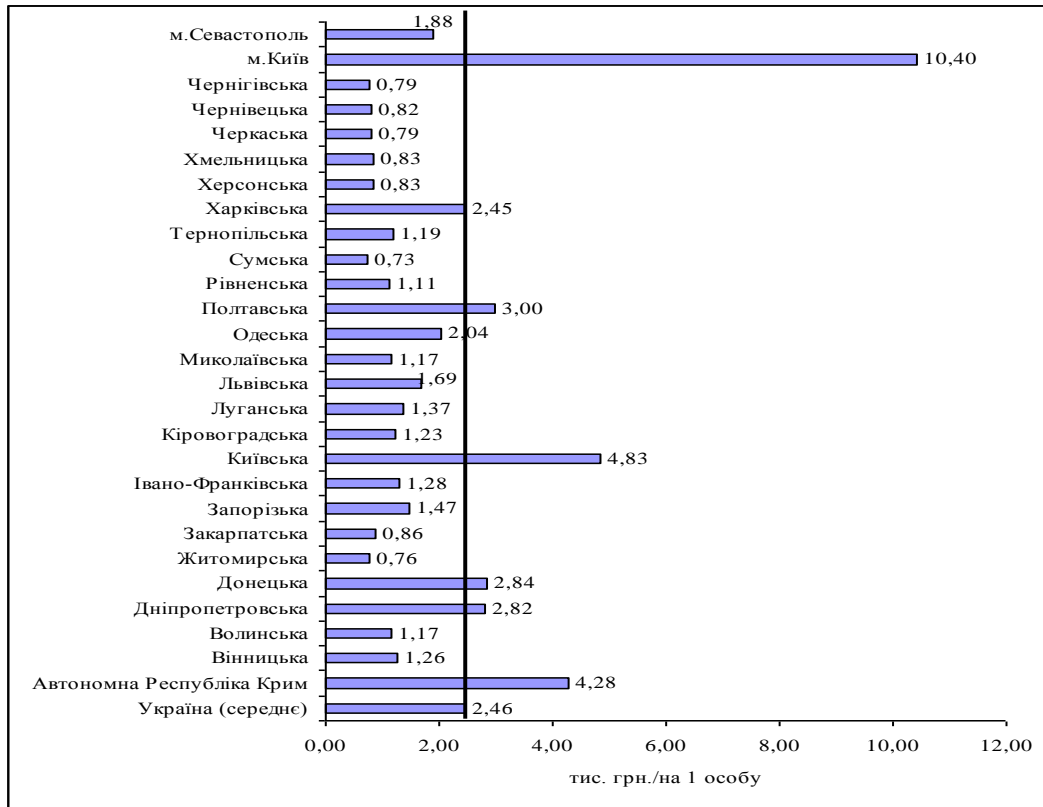
Загальні обсяги капітальних вкладень на одного жителя в розрізі регіонів України наведено на рис.4.

Рис.4. наглядно ілюструє наявність суттєвих диспропорцій в регіональних інвестиційних ринках. Так, лідер по обсягу капітальних вкладень в перерахунку на одного жителя – Київ (10,4 тис. грн.) в 4, 2 рази перевищує середнє значення по Україні (2,46 тис. грн.) і в 14,3 рази – регіон з найнижчим показником – Сумську область (0,73 тис. грн.). Коефіцієнт варіації показника в розрізі регіонів досить значний – 79,5%. В семи регіонах інвестиційні процеси можна вважати відносно розвиненими (капітальні вкладення перевищують або рівні середньому показнику). Це м. Київ, АР Крим та Київська, Полтавська, Донецька, Дніпропетровська та Харківська області. Помірний рівень розвитку процесу капітальних інвестицій характерний для семи регіонів – м. Севастополь та Одеська, Львівська, Запорізька, Луганська, Івано-Франківська, Вінницька, Кіровоградська області. Для решти регіональних інвестиційних ринків процеси капітальних вкладень мають відносно низький рівень розвитку.

Значно більшою є неоднорідність динаміки вищезаналізованого показника. Зокрема представляє інтерес швидкість відновлення інвестиційних процесів після кризових явищ в 2009 році, коли обсяги капітальних вкладень зменшилися в усіх регіонах. На рис. 5 наведено темпи приросту капітальних вкладень у 2011 році до 2008 року (максимальний докризовий рівень) в перерахунку на одного жителя в розрізі регіонів України.

Якщо проаналізувати дані, наведені на рис. 5, то можна зробити висновок щодо того, що існує значна диференціація регіонів України не лише по рівню інтенсивних процесів, але й по величині та напрямку динаміки за 2008-2011 рр. Так в 11-ти регіонах інвестиційні процеси вийшли на докризовий рівень і навіть перевищили його. Решта регіонів, як і країна в цілому, в 2011 році ще не вийшли на рівень докризового 2008 року по капітальних вкладеннях в перерахунку на одного жителя.

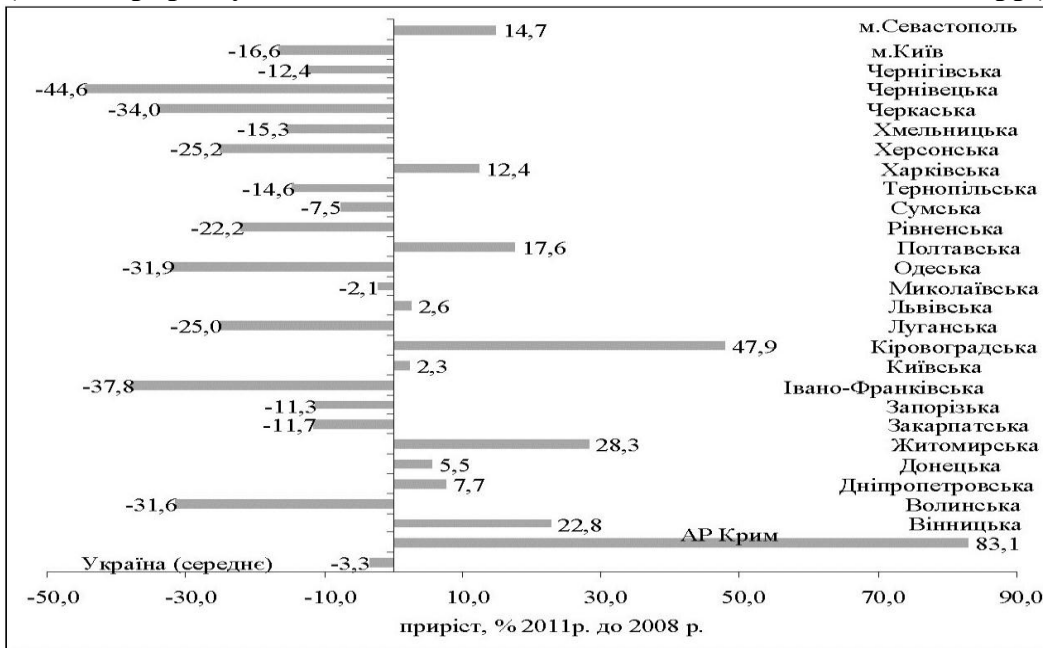
Рис.4. Капітальні інвестиції в перерахунку на одного жителя в розрізі регіонів України за 1 півріччя 2012 року.

Важливим сегментом регіональних інвестиційних ринків є прямі іноземні інвестиції, які, як слушно підкреслюють експерти Німецької Консультативної групи [1]:

- сприяють збільшенню обсягів капіталу в економіці і таким чином вирішують проблему нестачі капіталу;
- є суттєвим внеском до збільшення приватних і державних інвестицій;
- можуть сприяти збільшенню економічного зростання і добробуту;
- часто сприяють запровадженню сучасних технік виробництва і управління, а також покращенню стандартів бухгалтерського обліку і звітності (більше прозорості).

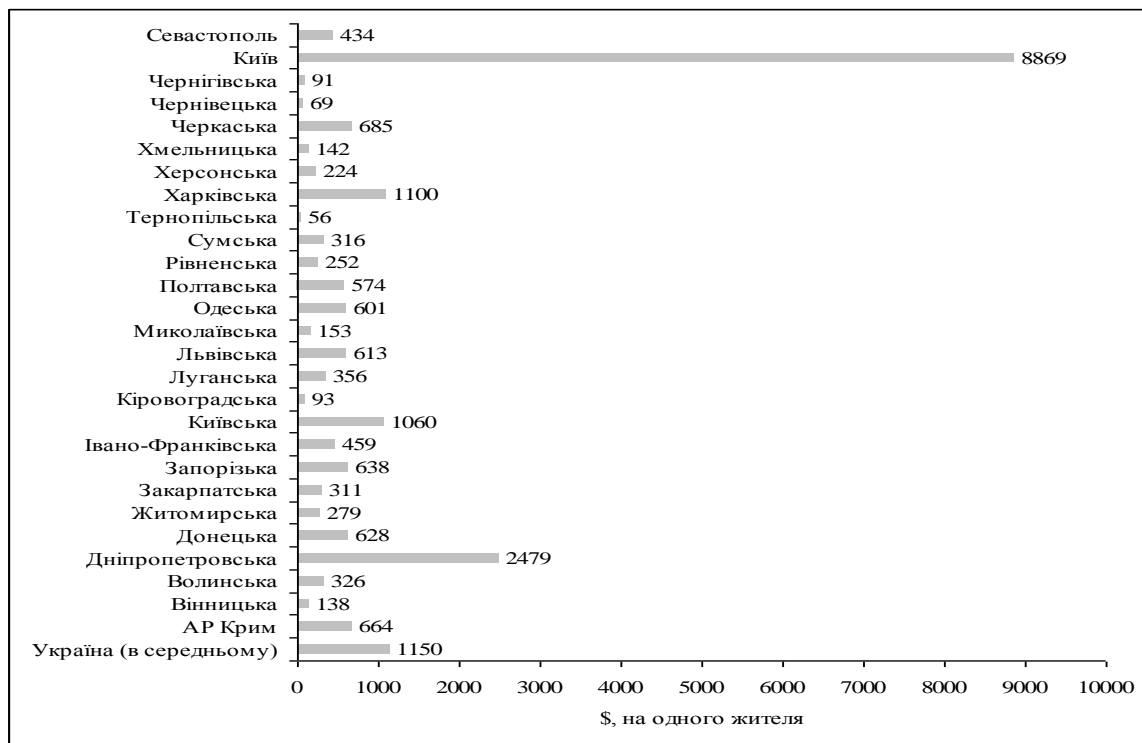
Рис.5. Відновлення інвестиційних процесів в розрізі регіонів України після кризи (темпи приросту капітальних вкладень на одного жителя 2011/2008 рр.).

Джерело: розраховано та побудовано автором згідно з [4].

Проаналізуємо регіональний розподіл накопичених ПІІ, оскільки даний показник пов'язаний і з потоками ПІІ в минулих періодах. На рис. 6. наведено регіональний розподіл накопичених ПІІ по регіонах на 01.07.2012 р. в перерахунку на одного жителя.

Рис.6. Регіональний розподіл накопичених ПІІ (акціонерний капітал) по регіонах України на 01.07.2012 р.

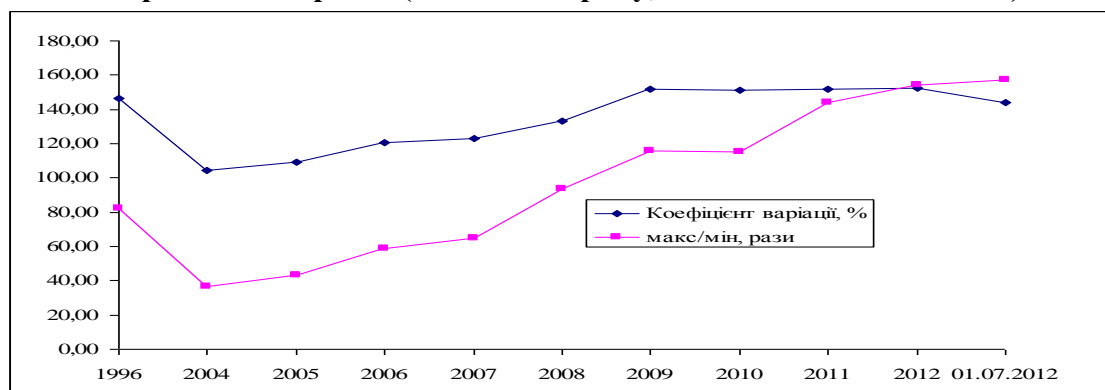

Джерело: розраховано та побудовано автором згідно з [4]

Як проілюстровано на рис.6, регіональний розподіл накопичених ПІІ характеризується значно більшою неоднорідністю, ніж регіональний розподіл капітальних інвестицій. Так, станом на середину 2012 року, перевищення даного показника в регіоні-лідера (м. Київ) над регіоном аутсайдером (Тернопільською обл.) становило більш ніж 157 разів, а коефіцієнт варіації зазначеного показника в розрізі регіонів склав майже 144%. Отже локалізація іноземних інвестицій по регіонах України є вкрай неоднорідною. Найвища концентрація іноземного капіталу, в перерахунку на одиницю населення, в Києві, Дніпропетровській та Харківській областях. Найнижча в Тернопільській, Чернівецькій, Чернігівській та Кіровоградській областях.

Причому потрібно зазначити, що регіональні диспропорції в локалізації іноземного капіталу по регіонах України з часом не зменшуються, а навіть посилюються (рис.7).

Рис.7. Динаміка регіональних диспропорцій локалізації іноземного капіталу по регіонах України (на початок року, якщо не зазначено інше).

Джерело: розраховано та побудовано автором згідно з [4].

Так, коефіцієнт варіації накопичених ПІІ по регіонах значно перевищує 100% і після зростання в 2004-2009 рр. стабілізувався на рівні 140-150%. Коефіцієнт перевищення максимального показника над мінімальним взагалі демонструє стабільну тенденцію до зростання. У 2004 році він становив 34,6 рази, а вже на середину 2012 року – 157 разів.

Отже, на основі аналізу регіональних диспропорцій можна зробити висновок, що інвестиційний сегмент фінансового ринку України має чітко виражену регіональну диференціацію. Щодо портфельних інвестицій, то такого висновку зробити не можна, оскільки в Україні відсутня регіональна статистика в даному сегменті. Тому цілком виправданим є проведення аналізу інформаційних інститутів в регіональному розрізі, зокрема інституту оцінки інвестиційної привабливості регіонів та інституту розкриття інформації.

Проаналізуємо загальні тенденції кредитного ринку України. Одразу відзначимо, що в кредитуванні домінуючу роль відіграє банківська система. Серед інших організацій, які відіграють помітну роль в процесі кредитування, слід відзначити кредитні спілки (КРС), але навіть у кредитах домогосподарств вони відіграють незначну роль (рис.8).

Рис.8. Співвідношення залишків по кредитних рахунках позичальників між банківським сектором та КРС.

Джерело: побудовано автором згідно з [4].

Так, у 2009 році залишки по виданих кредитах з боку банківської системи в 21,7 рази перевищували аналогічний показник для КРС, а в 2011 році – в 36 разів. Дещо вища роль КРС у кредитуванні населення. Проте і в даному сегменті залишки по виданих кредитах з банків домогосподарствам в 2009 році перевищували аналогічний показник КРС в 7,3 рази, а в 2011 році – в 9 разів.

Отже, основним кредитором на українському кредитному ринку є банківська система, тому надалі саме регіональному розрізу банківського кредитування приділимо основну увагу.

Аналізуючи динаміку кредитування банківським сектором за 2006-2012 рр., наведену на рис. 9, можна зробити висновок, що фаза помітного зростання обсягів кредитування у 2007 та 2008 роках змінилася періодом стагнації, коли після зменшення обсягів наданих кредитів у 2009 році, в 2010-2012 рр. динаміка кредитування була хоч і позитивною, але темп зростання залишків по виданих кредитах ненабагато перевищував 100%.

Рис. 9. Динаміка залишків за виданими кредитами по банківській системі України за 2006-2012 рр. (на кінець періоду).

Джерело: розраховано та побудовано автором згідно з [4].

На основі аналізу динаміки банківського кредитування можна зробити висновок про відсутність позитивних зрушень у 2012 році у сфері банківського кредитування. Залишки за виданими кредитами по банківській системі, станом на серпень 2012 року, залишалися практично такими ж як і на початок року (приріст 0,3%).

Проведемо оцінку регіональної локалізації банківської системи України, використовуючи для цього підхід, згідно з яким рівень локалізації банківської системи оцінюється по кількості банків та філій, зареєстрованих в регіоні [8]. Результати такої оцінки наведено в таблиці 1.

Таблиця 1. Локалізація банківської системи України по регіонах.

Регіон (область)	Рівень локалізації банківської діяльності
м.Київ та Київська область	I – (найвищий) наявність та пріоритетність системних банків
Дніпропетровська	II (високий) – домінування крупних банків, які мають розгалужену мережу відділень і філій
Донецька	
Харківська	
Одеська	
Львівська	III (середній) – основу банківської системи регіону становлять малі та середні банки, але питома вага філій та відділень великих системних банків також значна
Полтавська	
Чернігівська	
Запорізька	
АРК і Севастополь	IV (низький) домінування філій крупних банків
Луганська	
Сумська	
Закарпатська	
Волинська	
Миколаївська	
Херсонська	V (найнижчий) банківська система представлена філіями крупних банків
Івано-Франківська	
Рівненська	
Черкаська	
Хмельницька	
Вінницька	
Чернівецька	
Кіровоградська	
Житомирська	
Тернопільська	

Джерело: [8].

Аналізуючи дані, наведені в таблиці 1, можемо зробити висновок, що регіональна локалізація банківської системи в Україні досить нерівномірна. Так в 11-ти областях нема жодного місцевого банку. Регіональні кредитні ринки в цих областях представлені філіями крупних банків. Тому вони є в певній мірі уніфікованими, адже, хоча філії і мають певну самостійність, але вони керуються єдиними корпоративними принципами діяльності. Натомість в Києві на кредитному ринку функціонують практично всі банки, або через головні офіси, або через філії. Високий рівень локалізації банківської системи в Дніпропетровській, Донецькій, Харківській та Одеській областях. Ще в чотирьох областях – Запорізькій, Чернігівській, Полтавській та Львівській областях спостерігається певний паритет між місцевими банками та філіями крупних банків. В решті регіонів домінують крупні банки. Таким чином, для локалізації банківської системи характерні суттєві регіональні диспропорції, що надає підставу вважати, що існують вагомі передумови регіоналізації кредитних ринків.

Проведемо аналіз інтегрального розвитку кредитного ринку. Аналіз праць фахівців з даної проблематики вказує на те, що проблема інтегральної оцінки розвитку регіональних кредитних ринків у вітчизняній фаховій літературі є далекою від вирішення. Переважна більшість фахівців досліджує динаміку обсягів кредитування та відсоткові ставки за регіонами [7]. Деякі поодинокі роботи присвячені визначенню ємності окремих сегментів регіональних кредитних ринків [5]. Однією з найбільш вдалих спроб оцінити інтегральний показник розвитку регіональних кредитних ринків здійснено Т. Уманець, яка визначає груповий індекс розвитку кредитного ринку регіону як одну зі складових його інвестиційної привабливості [9]. Проте в групі показників для визначення групового індексу регіонального кредитного ринку не логічно вважати в груповий індекс процентні ставки за кредитами та депозитами, а визначати маржу. Адже не зовсім є логічним вважати високі ставки за кредитами дестимулятором, а високі ставки за депозитами стимулятором розвитку кредитного ринку регіону. Виходячи з логіки розвитку фінансових ринків, висока вартість залучення фінансових ресурсів зумовлює і високу вартість кредитів. Тому ставки за депозитами також є дестимулятором.

Вважаємо також за потрібне включити в даний блок і вимоги за наданими кредитами домогосподарствам, адже кредитування домогосподарств в останні роки набуває все більшої ваги в діяльності банків (так, станом на 31.08.2012 року, вимоги за даними видом кредитів становили майже 24% обсягу всіх вимог за кредитами комерційних банків) [4]. Також вважаємо, що недоцільно розділяти всі показники в даному блоці в розрізі валют. Фактично зазначений блок матиме наступний склад показників:

- процентні ставки за кредитами (дестимулятор);
- процентні ставки за депозитами (дестимулятор);
- вимоги за кредитами, наданими підприємствам регіону на 1 жителя;
- вимоги за кредитами, наданими домогосподарствам регіону, тис. грн. на 1 жителя;
- депозити на одного жителя, тис. грн.

Методика отримання інтегральних показників Т. Уманець передбачає декілька кроків:

1. Перевірка суттєвості регіональних відмінностей в показниках. Для цього застосовується коефіцієнт варіації [9].

$$V_i = \frac{\delta_i}{\bar{X}_i}, \quad (1)$$

де V_i – коефіцієнт варіації i -го показника; δ_i – середньоквадратичне відхилення; \bar{X}_i – середнє значення. Якщо коефіцієнт варіації перевищує 0,1 ($V_i > 0,1$), то регіональні відмінності в показнику є значимими. В протилежному випадку показник відкидається. Зазначимо, що в якості середніх значень для показників кредитного ринку регіонів доцільно обрати значення, які надаються для кредитного ринку країни в цілому НБУ.

2. Ранжування та відбір кращого показника серед регіонів для нормування (максимального X_i^{\max} для стимуляторів та мінімального X_i^{\min} для дестимуляторів).

3. Нормування фактичних показників для показників-стимуляторів та дестимуляторів відповідно по схемі:

$$K_i = \frac{X_i}{X_i^{\max}} \quad \text{та} \quad K_i = \frac{X_i^{\min}}{X_i}. \quad (2)$$

4. Визначення інтегрального показника K , як середнього геометричного

$$K = \sqrt[n]{K_1 \cdot K_2 \cdot \dots \cdot K_n}, \quad (3)$$

де n – кількість показників, які застосовуються для розрахунку інтегрального індексу (у даному випадку – чотири).

Статистичні характеристики вищенаведених показників наведено в таблиці 2.

Таблиця 2. Статистичні характеристики показників для визначення інтегрального індексу розвитку кредитного ринку регіону.

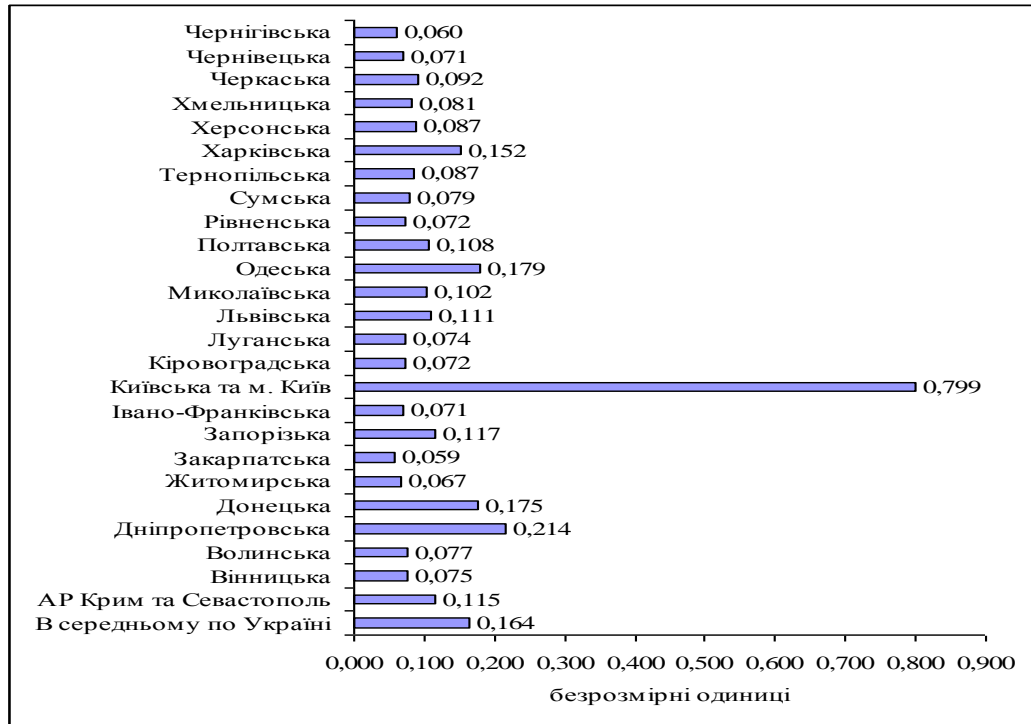
Показники	Середнє	Стандартне відхилення	Коефіцієнт варіації	Краще значення по регіонах
Процентна ставка за кредитами, % річних	15,40	2,65	0,17	9,11
Процентна ставка за депозитами, % річних	12,41	2,59	0,21	6,46
Вимоги за кредитами, наданими підприємствам на 1 жителя, тис. грн.	12,93	36,19	2,80	186,24
Вимоги за кредитами, наданими домогосподарствам на 1 жителя, тис. грн.	4,15	7,55	1,82	40,84
Залишки за депозитами, на 1 жителя	9,41	39,56	4,21	205,09

Джерело: розраховано та побудовано автором згідно з [4].

За результатами розрахунків статистичних характеристик показників, обраних для оцінки індексу розвитку регіональних кредитних ринків, поданих в табл.2, можна зробити висновок щодо наявності значних регіональних диспропорцій по всіх обраних показниках. Коефіцієнт варіації для всіх показників є більшим за 0,1, тому всі вони мають враховуватися при розрахунку інтегрального індексу. Потрібно відзначити, що варіація по «якісних» показниках (процентних ставках по кредитах та депозитах) в розрізі регіонів є в десять і більше разів меншою, ніж варіація показників, які характеризують обсяги регіональних кредитних ринків та їх місцеву ресурсну базу (залишки за кредитами та депозитами). Все це підтверджує зроблений вище висновок щодо того, що регіональні кредитні ринки існують і вони суттєво різняться між собою.

На рис. 10. подано значення інтегральних індексів розвитку регіональних кредитних ринків.

Рис.10. Інтегральні індекси розвитку кредитних ринків регіонів України, станом на 31.08.2012 р.

Джерело: розраховано та побудовано автором згідно з [4].

Згідно даних, наведених на рис. 10, найвищий індекс розвитку кредитного ринку в Києва та Київській області. Причому відрив від другого за рейтингом регіону (Дніпропетровської області) становить більше ніж 32,5 рази. До групи регіонів з відносно високим рівнем розвитку кредитного ринку (індекс перевищує середнє значення) належать три регіони: Дніпропетровська, Одеська та Донецька області. До групи регіонів з помірним розвитком кредитного ринку (менше середнього значення по сукупності регіонів, але перевищує 50% рівень середнього значення) належать Харківська область, АР Крим, Запорізька, Львівська, Миколаївська, Полтавська, Черкаська, Херсонська та Тернопільська області. Решта областей України відносяться до регіонів з низьким рівнем розвитку регіональних кредитних ринків.

Висновок. Підсумовуючи відзначимо, що регіональні особливості є суттєвими для двох найважливіших (з позиції забезпечення функціонування соціально-економічних систем) сегментів фінансового ринку: інвестиційного та кредитного. Тому логічно сконцентрувати подальшу увагу регіональним аспектам функціонування інформаційних інститутів зазначених сегментів: інституту регіональної інвестиційної привабливості, інституту розкриття інформації (інвестиційний сегмент) та інституту оцінки кредитоспроможності позичальників (кредитний сегмент).

Література

1. Джуччі Р. Залучення іноземних інвестицій в Україну: Кількісні і якісні аспекти [Електронний ресурс] / Р. Джуччі, Р. Кірхнер // Серія консультативних брифінгів - 2011. - РВ/17/2011 – 20 с. – Режим доступу: http://www.ier.com.ua/files/publications/Policy_Briefing_Series/2011/PB_17_2011_ukr.pdf.
2. Інформація про публікації організації членів Асоціації агенцій регіонального розвитку України (ААРПУ) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.narda.org.ua/?fuseaction=menu.main&id=96>.
3. Капітальні інвестиції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua/> - [Заголовок з екрану].
4. Кредити, надані депозитними корпораціями (крім Національного банку України) [електронний ресурс] // Бюлетень НБУ [Електронне видання]. – 2012. – №8. – Режим доступу: <http://bank.gov.ua/files/3.3-Loans.xls>.
5. Одінцова Т.М. Оцінка та прогноз емоності регіонального ринку споживчих кредитів методом регресійного моделювання / Т.М. Одінцова // Фінансовий простір. – 2012. – №1(5). – С.67–71.
6. Річна звітність // Офіційний сайт Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nssmc.gov.ua/activities/annual>.
7. Статистичний щорічник України за 2008 р. / Ред. Осауленко О.Г. – К.: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство». – 2009. – 566 с.
8. Скоробогач І.О. Аналіз регіонального позиювання малих та середніх банків в Україні [Електронний ресурс] / І.О. Скоробогач // Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" – 2011. – №12. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=852>.
9. Уманець Т. В. Оцінка інвестиційної привабливості регіону за допомогою інтегральних індексів / Т.В. Уманець // Економіка і прогнозування. – 2006. – № 4. – С. 133–146.
10. Український фондовий ринок 2011: впевненість, стійкість та зростання. Річний звіт Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку [Електронний ресурс]. – К., 2012. – 74 с. – Режим доступу: http://nssmc.gov.ua/user_files/content/58/1340015412.pdf.